

مؤسسه مطالعات راهبردی و دیپلماسی دفاعی

Institute of Strategic Studies
and Defence Diplomacy (ISSDD)

ترجمان نظر

مؤسسه مطالعات راهبردی و دیپلماسی دفاعی

همکاری‌های نظامی - فنی روسیه با کشورهای خاورمیانه عامل حفظ ثبات در منطقه

مهر ماه ۱۴۰۱ • شماره ششم

مؤسسه مطالعات راهبردی و دیپلماسی دفاعی
وابسته به امور بین‌الملل ودجا

Institute of Strategic Studies and Defence Diplomacy (ISSDD)

همکاری‌های نظامی- فنی روسیه با کشورهای خاورمیانه عامل حفظ ثبات در منطقه

مهر ماه ۱۴۰۱ • شماره ششم

مؤسسه مطالعات راهبردی و دیپلماسی دفاعی
وابسته به امور بین‌الملل و دجا

مقاله حاضر از مجله ی «روسیه و جهان مدرن» استخراج شده است. این نشریه مقالات علمی-پژوهشی که حوزه‌های اجتماعی- اقتصادی، تاریخی، مشکلات فرهنگی- سیاسی روسیه و همچنین مقالاتی که به تجزیه و تحلیل نقش و جایگاه روسیه در سیستم مدرن روابط بین‌الملل می‌پردازند، منتشر می‌کند. مجله از سال ۱۹۹۳ به طور مشترک توسط دو نهاد فرهنگستان علوم فدراسیون روسیه: مؤسسه اطلاعات علمی علوم اجتماعی (ИНИОН РАН) و مؤسسه اقتصاد (ИЭ РАН) پایه‌گذاری شد. نشریه علمی شرح داده شده، در قالب فصلنامه به چاپ می‌رسد (۴ شماره در سال).

چکیده

هدف پژوهش حاضر تحلیل نقش روسیه به عنوان عنصر صادرکننده تسلیحات و تجهیزات نظامی در تقویت امنیت منطقه‌ی خاورمیانه است. از آنجایی که روسیه دومین تأمین‌کننده تسلیحات و تجهیزات نظامی در منطقه است، ارزیابی این واقعیت نه تنها اثر منظر منافع ملی برای کشور روسیه، بلکه با توجه به پیامدهای آن برای سایر کشورهای خاورمیانه نیز حائز اهمیت است. این مطالعه بر اساس داده‌های بین‌المللی و ملی در باب تجارت بین‌المللی اسلحه و تجهیزات نظامی، محتواهای تحلیل شده در این زمینه و همچنین بر اساس اقدامات قانونی، بیانه‌های رسمی و مصاحبه با نمایندگان آژانس‌های مربوطه روسیه و دیگر کشورهای خارجی به دست آمده است. این مقاله جایگاه خاورمیانه در تجارت جهانی تسلیحات را مورد بررسی قرار می‌دهد. همچنین به تحلیل نقش مشارکتی روسیه در تقویت سیستم‌های دفاع ملی بر اساس همکاری‌های نظامی و نظامی-فنی کشورهای منفرد منطقه (سوریه، عراق، ایران و ترکیه) با روسیه می‌پردازد. بر اساس این پژوهش نتیجه‌گیری می‌شود که بُعد نظامی و نظامی-فنی سیاست خارجی روسیه عمدتاً تأثیر سازنده‌ای بر ثبات و امنیت منطقه دارد و در عین حال برخی اثر پیامدهای منفی را نشان می‌دهد و «محدودیت‌های بالقوه را برای توسعه همکاری‌های نظامی-فنی بین روسیه و سایر دول تعیین می‌کند. بر اساس این پژوهش نتیجه‌گیری می‌شود که بُعد نظامی و نظامی-فنی در سیاست خارجی روسیه تأثیر به سزایی بر ثبات و امنیت منطقه خاورمیانه داشته ولی باوجود این تأثیرات مثبت، محدودیت‌های بالقوه‌ای نیز به وجود آورده است. بررسی نتایج این مطالعه این امکان را فراهم می‌کند تا از منظری جدید به نقش روسیه در خاورمیانه و دول منطقه نگاه کرد. بنا بر نتایج به دست آمده شاهد هستیم که علی‌رغم پشتیبانی روسیه عرصه تقابل قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای در منطقه خاورمیانه رو به توسعه و فزونی است.

مقدمه

روسیه یکی از بزرگترین صادرکنندگان تسلیحات و تجهیزات نظامی به کشورهای خاورمیانه است. این پژوهش به بررسی نقش روسیه به عنوان عنصر تأمین گر تسلیحات و تجهیزات نظامی در تقویت امنیت خاورمیانه می‌پردازد. پژوهش ارائه شده به تجزیه و تحلیل مباحث ذیل می‌پردازد:

۱. جایگاه منطقه در بازار بین‌المللی تسلیحات و تجهیزات نظامی، جایگاه روسیه در صادرات تسلیحات به منطقه و جایگاه منطقه در واردات محصولات دفاعی روسیه.
۲. همکاری نظامی-فنی روسیه با تک تک کشورهای منطقه با بررسی چهار کشور سوریه، عراق، ایران و ترکیه.
۳. منافع و هزینه‌های کشورهای منطقه در توسعه همکاری‌های نظامی-فنی با روسیه. بررسی عوامل بالقوه "محدود کننده" توسعه همکاری‌ها.

با توجه به اینکه این کشورها در عرصه بین‌المللی در موقعیت دشواری هستند، به عنوان موضوع مطالعه انتخاب شده‌اند؛ بنابراین، سوریه‌ای را انتخاب کرده‌ایم که در وضعیت جنگ در داخل است. عراق همچنان کشوری با دولت مرکزی ضعیف است. ایران تحت تحریم‌های بین‌المللی سختی قرار دارد که هنوز هم به طور کامل لغو نشده‌اند. ترکیه هم در تلاش برای ایجاد تعادل بین غرب و شرق است.

در این پژوهش منابع اصلی اطلاعات، گزارش‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی موسسه تحقیقات صلح استکهلم (SIPRI)^۱ است که

داده‌های گسترده‌ای در مورد تجارت اسلحه در مقیاس جهانی دارد. با این حال، به دلیل ماهیت بسته همکاری، این مطالب را نمی‌توان جامع در نظر گرفت. علاوه بر این، منابع منتشر شده سیبری تنها بیانگر عرضه سلاح‌های سنگین است؛ بنابراین، مقاله همچنین از توافقیات‌های بین دولتی منتشر شده نیز استفاده می‌کند. مطالبی در مورد تاریخچه همکاری‌های نظامی-فنی، پروژه‌ها و رویدادهای این حوزه مورد بهره هستند. برای تحلیل اجرایی شدن این قراردادها از بیانه‌ها و مصاحبه‌های نمایندگان ادارات مربوطه استفاده می‌شود.

موضوع همکاری نظامی-فنی بین روسیه و خاورمیانه در تعدادی از مطالعات داخلی و خارجی مورد توجه قرار گرفته است. با این حال، آن‌ها عمدتاً بر زمینه‌های اصلی همکاری [2017 Revenko] یا نقش منطقه در صادرات تسلیحات روسی [2014 Sapronova] تمرکز می‌کنند. اغلب بر اهداف مالی روسیه و دیگر مقاصد چون ژئوپلیتیک تأکید دارند، در حالی که به نظر می‌رسد خود منطقه و منافع آن در پس زمینه باقی مانده است [Kuzmina, 2019 Molodova Allison: 795.P].

در پژوهش حاضر، اصطلاح "همکاری نظامی-فنی" به معنای «فعالیت‌های مربوط به صادرات و واردات، اعم از تهیه یا خرید محصولات نظامی و همچنین توسعه و تولید [مشترک] این محصولات است» [قانون فدرال ۱۹ ژوئیه ۱۹۹۸]. همین‌طور اصطلاح "همکاری نظامی" - تعامل مستقیم نیروهای مسلح دو

Research Institute (یا معروف با سرواژه سیبری: SIPRI) یکی از اندیشه‌های معتبر بین‌المللی است که در شهر استکهلم، سوئد مستقر است و در خصوص جنگ و صلح و عرضه و تقاضای سلاح مطالعه و پژوهش‌های تحقیقاتی معتبری انجام می‌دهد.

۱- انستیتو بین‌المللی پژوهش‌های صلح استکهلم (Stockholm International Peace)

رخ داد دولت‌ها با بحران‌های جدی سیاسی و بی‌ثباتی قدرت روبرو شدند. ارتش به ابزاری کلیدی برای مبارزه با نارضایتی‌های داخلی و همچنین پاسخ به درگیری‌هایی که در منطقه رخ داده است تبدیل شد؛ از جمله‌ی این عوامل می‌توان به رقابت بازیکنان خارجی برای حفظ رهبری و قدرت منطقه‌ای، تهدید تروریسم، افراط‌گرایی و افزایش رقابت بر سر منابع دریایی اشاره کرد که هزینه‌های مالی زیادی را موجب شده است [Ежегодник СИПРИ, 2019, c. 96].

برای روسیه، خاورمیانه یکی از مناطق کلیدی ارسال تسلیحات و تجهیزات نظامی است. بر اساس گزارش سپری، در سال‌های ۲۰۱۶-۲۰۲۰، خرید کشورهای منطقه ۲۱ درصد از کل صادرات تسلیحات روسیه را به خود اختصاص داده است [Wezeman et al, 2021]. با وجود اینکه حجم صادرات تسلیحات و تجهیزات نظامی به منطقه می‌تواند سال به سال بسیار متفاوت باشد (مثلاً حجم کل صادرات سلاح روسیه از ۴۸ درصد در سال ۲۰۱۷ به ۲۰ درصد در سال ۲۰۱۸ تغییر یافت) [Фролов, 2019, c. 11-13]. کارشناسان روند افزایشی یا کاهشی عرضه تسلیحات و تجهیزات نظامی و اهمیت بالای این بازار برای صادرات تسلیحات و تجهیزات نظامی روسیه را به عواملی چون وابستگی منطقه به دیگر کشورها، از جمله چین و هند مرتبط می‌دانند [Никольский, 2019].

سهم روسیه در صادرات تسلیحات و تجهیزات نظامی به کشورهای خاورمیانه، طبق برآورد سپری در سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰ حدود ۱۳ درصد بوده است که پس از آمریکا رتبه‌ی دوم را به خود اختصاص داده است [Wezeman et al, 2021]. و سپس فرانسه در جایگاه سوم قرار داد. این شاخص‌ها به‌طور کلی از اوایل دهه ۲۰۰۰ ثابت بوده‌اند؛ به‌طور کلی رشد سریع این بازار، کاملاً بیانگر افزایش حجم تجهیزات نظامی روسیه به منطقه است. توجه به تفاوت اساسی بین رویکرد فعلی روسیه و موضع اتحاد جماهیر شوروی در زمینه‌ی همکاری‌های نظامی- فنی حائز اهمیت است. از نیمه دوم دهه ۱۹۵۰، اتحاد جماهیر شوروی بر بازارهای تسلیحات در کشورهایی مانند عراق، سوریه و مصر تسلط داشت، اما صادرات این تجهیزات وجهی حمایت از "بلوک" را دارا بود، یعنی تنها به کشورهای "دوست" عرضه می‌شدند و قرار بود مانند جنگ اعراب با رژیم صهیونیستی علیه متحدان بلوک غرب استفاده شود. روند ارسال تجهیزات با شرایط ترجیحی انجام شد و بخش قابل‌توجهی از بدهی‌ها هرگز بازپرداخت نشدند [Подцероб, 2009]. در چنین شرایطی، بازار کشورهایمانند رژیم صهیونیستی یا عربستان سعودی به‌طور خودکار به روی اتحاد جماهیر شوروی «بسته» شد و سود دریافتی کمتر از حد ممکن بود.

کشور از جمله اقدامات مشترک در جهت رفع خصومت‌ها، معنا می‌شود.

داده‌های کلی

امروزه خاورمیانه یکی از مناطق گرفتار درگیری است که در آن نقاط قدیمی و جدید تنش‌ها با یکدیگر آمیخته شده است و تحت تأثیر فرایندهای سیاست جهانی و منطقه‌ای تشدید می‌شوند، از این رو می‌توان به بعضی از این نقاط تنش‌ها اشاره کرد: مبارزه بر سر منابع نفتی، عوامل اسلامی، اختلافات ارضی، دخالت قدرت‌های جهانی در درگیری‌های منطقه‌ای [Юсёф, 2015, c. 259]. با این حال، جنبش "بهار عربی" در سال ۲۰۱۱ بیشترین تأثیر را بر وضعیت کنونی منطقه داشت. در برابر پس‌زمینه از نهادهای سیاسی ضعیف بود، یک عامل "جمع" در توزیع قدرت و یک فرهنگ سیاسی سنتی با یک عامل مذهبی قوی، تلاش برای دموکراتیک با توجه به مدل غربی منجر به بی‌ثبات‌سازی سیستم‌های سیاسی و اجتماعی در منطقه [کودریاشووا, ۲۰۱۵, ص. ۳۴]. نتیجه ظهور این جنبش‌های عظیم بی‌ثباتی و خشونت، جنگ‌های داخلی در سوریه، یمن بود. همین‌طور برای کشورهای با ثبات‌تری چون مصر و ترکیه یک تهدید تروریستی قوی به شمار می‌آمد.

امروزه خاورمیانه یکی از نظامی‌ترین مناطق جهان است. بر اساس داده‌های سپری سهم خاورمیانه در تجارت تسلیحات جهانی در سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰ به ۳۳ درصد از واردات رسیده که از نظر کمیت در رتبه دوم جهانی قرار دارد [Wezeman et al, 2021]. این کمیت به‌طور فزاینده‌ای رو به رشد است. این منطقه در سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۵ تنها ۲۱ درصد از واردات اسلحه جهانی را به خود اختصاص داده است [Holtom et al, 2011]. با توجه به شروع نوسازی ارتش مصر و الجزایر، روابط بین ایالتی پیچیده (مثلاً، رویارویی بین عربستان سعودی و ایران) و همچنین مشارکت (مستقیم یا غیرمستقیم) کشورهای منطقه در درگیری‌های مسلحانه، روند تقاضاها افزایش یافت [Ревенко, 2017, c. 62].

جنبش "بهار عربی" انگیزه دولت‌ها در زمینه هزینه‌های دفاعی را تغییر داده است. پیش از این رهبران اقتدارگرا در منطقه از هزینه‌های بالای نظامی در جهت اطمینان از اعتبار و وفاداری ارتش حمایت می‌کردند [Ахмедов, 2012, c. 79]. پس از موج اعتراضات و قیام‌هایی که در اوایل سال ۲۰۱۱ در جهان عرب

۱- منظور نویسنده اختلافات فرقه ای موجود در اسلام است. همین‌طور می‌توان مقصود نویسنده را وجود دولت اسلامی یا داعش در منطقه، در نظر گرفت.

۲- جنبش بهار عربی: بنا به فرمایشات رهبر معظم انقلاب اسلامی، جنبش بیداری اسلامی.

مشترک درباره‌ی تعمیق دوستی و همکاری آغاز شد که توسط روسای جمهور دو کشور در ژانویه ۲۰۰۵ به امضا رسید. طرفین توافق کردند در زمینه پیشگیری و حل و فصل مسالمت‌آمیز بحران‌ها و درگیری‌های منطقه‌ای و همچنین در مبارزه با تروریسم همکاری کنند. همچنین در سال ۲۰۰۵، مشکل بدهی‌های سوریه به اتحاد جماهیر شوروی/ روسیه حل و فصل شد و برنامه جامع همکاری بلندمدت نظامی-فنی برای سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۱۰ امضا شد.

به درخواست دولت سوریه در سپتامبر ۲۰۱۵، به منظور «تجمیع تلاش‌ها برای مقابله با تهدیدات تروریستی» روسیه یک گروه هوانوردی را در سوریه مستقر کرد. چارچوب قانونی این توافقنامه بین فدراسیون روسیه و جمهوری عربی سوریه در باب استقرار یک گروه هوانوردی از نیروهای مسلح فدراسیون روسیه در خاک سوریه بود که با امکان تمدید ۴۹ ساله در ۲۶ اوت ۲۰۱۵ امضا شد. ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور روسیه دستور خروج بخش عمده‌ای از نیروهای روسیه به نقاط استقرار دائمی در سوریه را صادر کرد. عملیات نیروهای هوافضای روسیه در ۱۱ دسامبر ۲۰۱۷ رسماً آغاز شد. بخشی از این گروه‌های نظامی در قلمرو سوریه باقی ماندند و به حمایت نظامی از این دولت ادامه دادند. نه تنها در خاورمیانه بلکه در کل جهان، سوریه تنها کشوری است که با همکاری‌های تکمیل کننده و اقدامات برنامه‌ریزی‌شده نظامی-فنی فدراسیون روسیه، عملیات نظامی مشترک داشته است. برای مثال می‌توان به عملیات آزادسازی پالمیرا در مارس ۲۰۱۶ که با مشارکت مستشاران نظامی روسیه و با حمایت مستقیم سوریه توسط نیروهای هوافضای روسیه انجام شد، اشاره کرد [Брифинг 2016].

دومین ویژگی مهمی که همکاری روسیه - سوریه را متمایز می‌کند، حجم زیاد و طیف وسیع تسلیحات و تجهیزات نظامی است که با شرایط ترجیحی عرضه می‌شود. بر اساس داده‌های سیپری، در سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۲۰ سوریه شش جت جنگنده میگ-۲۹ کی میکویان، ۳۵۰ فروند ATGM کورنت، ۴۰۰ فروند ایگلا، حداقل ۳۶ سامانه موشکی هوایی پانسیر، هشت سامانه دفاع هوایی Buk-M2، ۱۲ سامانه پدافند هوایی M 2-Pechora، دو سامانه موشکی ساحلی "Bastion" و ۷۲ موشک ضد کشتی "یاخونت" و دیگر سلاح‌ها، دریافت کرده است. از سال ۲۰۱۵، بخشی از سلاح‌ها به‌طور رایگان در خدمت قرار می‌گرفتند که عبارتند از: ده تانک ۲۵۰S 90-T، ده واحد BMP-1، ۳۶ دستگاه هویتزر 30-M و سه سامانه پدافند هوایی [PMU ۳۰۰-S بر اساس داده‌های ثبت تجاری در سیپری به

فدراسیون روسیه در حال ایجاد همکاری نظامی-فنی بر مبنای اصلی متفاوت و چند بر داری است و آماده همکاری با تمام کشورهایی است که می‌توانند تضمین کنند که فناوری‌های روسیه باعث ایجاد یک دشمنی بالقوه نخواهد شد [Подцероб 2009]. اهداف روسیه در انعقاد چنین معاملاتی ممکن است متفاوت باشد و قاعدتاً تنها به منافع اقتصادی محدود نمی‌شود. چشم‌انداز تقویت موقعیت روسیه به‌عنوان یک بازیگر منطقه‌ای نیز باید در نظر گرفته شود [Blank, Levitzky 2015, p. 65] و همچنین نتایج ثبات منطقه‌ای و امکان تقویت سیاست‌های مستقل خارجی و داخلی دولت‌ها از دیگر ارکان این اهداف هستند [Allison 2013, p. 795-796].

با این حال روسیه ناچار است در شرایط وجود رقابت‌های شدید خواه در مباحث قیمتی و خواه در دیگر مباحث، اقداماتی داشته باشد. برای بررسی عمیق رقابت‌ها می‌توان به اقدام آمریکا در مقابل ترکیه اشاره کرد؛ پس از ارسال سامانه‌ی اس-۴۰۰ روسیه به ترکیه، آمریکا نه تنها ترکیه را از برنامه تولید مشترک 35-F حذف کرد، بلکه با تحریم تعدادی از نمایندگان وزارت دفاع ترکیه اعتراضش را اعلام کرد [Macias 2020]. همچنین در نظر گرفتن عوامل اقتصادی نیز بسیار حائز اهمیت است زیرا در حال حاضر پتانسیل نظامی-اقتصادی روسیه هنوز پایین‌تر از شوروی قرار دارد.

سوریه

پس از وقایع "بهار عربی" علاوه بر درگیری‌های داخلی سوریه و شدت یافتن اقدامات گروه‌های تروریستی جبهه النصره و دولت اسلامی و با توجه به شرایط سیاسی نا به سامان و دشوار داخلی سوریه، همکاری‌های نظامی-فنی روسیه و سوریه، به سرعت توسعه یافت. در همان زمان، سوریه مورد توجه دیگر بازیگران خارجی چون آمریکا و متحدان اروپایی آن و همین‌طور بازیگران منطقه‌ای همچون رژیم صهیونیستی، ترکیه و ایران قرار گرفت. روسیه از تمام زرادخانه نظامی و اقدامات سیاسی موجود در تلاش برای کاهش بخشی از این تناقضات و مشکلات و تا حدی از میان برداشتن آن‌ها، استفاده کرد.

اساس همکاری‌های دوجانبه بین روسیه و سوریه، به معاهده دوستی و همکاری بین اتحاد جماهیر شوروی و سوریه در سال ۱۹۸۰ برمی‌گردد که قصد طرفین برای توسعه همکاری‌ها در زمینه نظامی و نظامی-فنی را اعلام می‌کند و همچنین بیان می‌دارد که طرفین در مقابل عوامل تهدید صلح یا امنیت هر کدام از دول، برای از بین بردن این تهدید همکاری کنند.

در مرحله کنونی، افزایش همکاری روسیه و سوریه با بیانیه

«بازدارندگی» در مقابل رژیم صهیونیستی و آمریکا را انجام دهند. برای روسیه نیز عملیات در میدان سوریه به یک آزمون جدی برای ارزیابی کیفیت تسلیحات و بررسی میزان موفقیت قابلیت و توانایی‌های تجهیزات تبدیل شده است. در سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۱۹ روسیه بیش از ۶۰۰ سلاح و تجهیزات نظامی را با موفقیت در صحنه‌ی سوریه، مورد آزمون قرار داده است [Stepanov, 2019]. در پایان سال ۲۰۱۵، سبد سفارشات تسلیحات روسی به ۵۶ میلیارد دلار رسید که از رکورد خرید سلاح و تجهیزات در سال ۱۹۹۲ بالاتر بود. خریداران بیشترین علاقه را به سیستم‌های دفاع هوایی روسیه، هلیکوپترهای جنگی، تانک‌ها و خودروهای جنگی پیاده نظام نشان می‌دهند [Сирийские входы, 2019].

عراق

در پس زمینه‌ی وضعیت داخلی نا به سامان کشور عراق، همکاری‌های فنی- نظامی بین روسیه و عراق آشکار است. سرنگونی صدام حسین در سال ۲۰۰۳ منجر به یک بحران دولتی شد. همچون سوریه، وجود وضعیت دشوار در عراق منجر به افزایش فعالیت‌های تروریستی شد که در سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۷ به اوج خود رسید. مسئله کردها در عراق روی دیگر این پیچیدگی‌هاست؛ در واقع، اکنون منطقه خودمختار کردستان یک دولت اولیه است که به‌طور مستقل علیه تروریسم بین‌المللی مبارزه می‌کند و یک قدم تا اعلام استقلال فاصله دارد. عوامل خارجی نیز مهم هستند؛ در دهه‌های اخیر، عراق به صحنه رقابت ایران و آمریکا تبدیل شده است.

در سال ۱۹۹۰ ممنوعیت ارسال تسلیحات به عراق وضع شد. پس از لغو جزئی از تحریم‌های ارسال تسلیحات و تجهیزات نظامی به عراق در ژوئن ۲۰۰۴ (قطعنامه ۱۵۴۶ شورای امنیت سازمان ملل) همکاری نظامی- فنی بین روسیه و عراق آغاز شد؛ که این تحریم‌ها به دلیل بازگرداندن قدرت دولتی و مبارزه با تروریسم در عراق، برچیده شد. اولین ارسال تسلیحات در سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۰۷ صورت گرفت، زمانی که عراق در مجموع ۵۰ فروند بالگرد ترابری میل-۸ و میل-۱۷ خریداری کرد [به گزارش ثبت تجاری در سیپری]. در اکتبر ۲۰۱۳، توافقنامه دوجانبه همکاری نظامی- فنی امضا شد که بر این اساس: تأمین محصولات نظامی، عملیات و تعمیر آن‌ها، ساخت تأسیسات نظامی، اعزام ارتش، آموزش در مؤسسات آموزشی نظامی و غیره، زمینه‌های همکاری مشخص شد [توافقنامه‌ی ۲۰۱۳].

در سال ۲۰۱۴، پس از آغاز درگیری‌ها در شمال عراق بین نیروهای دولتی و شبه‌نظامیان سازمان تروریستی داعش همکاری‌های فنی- نظامی روسیه و عراق وجهی جدیدی پیدا

ثبت رسیده است [همچنین، سامانه‌های موشک پرتاب چندگانه، نفربرهای زرهی 82A-BTR، کامیون‌های اورال، سلاح‌های کوچک، نارنجک‌انداز، سیستم شعله افکن سنگین شلیک رگبار "پینوکیو" و "تاس-۱"، وسایل نقلیه مین از راه دور (از دسته‌ی سلاح‌های مایکروویو)، تجهیزات جنگ الکترونیک و سایر سلاح‌ها به سوریه عرضه می‌شوند [Bondarenko, 2015].

حال به‌طور مجزا تأمین سیستم‌های موشکی ضد هوایی S-۳۰۰ را مورد بررسی قرار می‌دهیم. مذاکرات در مورد این سلاح از سال ۲۰۱۰ ادامه داشت، اما به دلیل اعتراض رژیم صهیونیستی و تعدادی از کشورهای غربی، قرار داد تأمین این سلاح به حالت تعلیق در آمد و با بودجه‌ای که سوریه به‌عنوان پیش پرداخت، پرداخت کرده بود، نفربرهای زرهی، کامیون‌های ارتشی و سلاح‌های سبک به این کشور انتقال داده شد [همکاری نظامی- فنی بین روسیه و سوریه ۲۰۱۵]. پس از حادثه‌ای که یک جنگنده رژیم صهیونیستی باعث آن شد و پیامد آن سرنگونی یک هواپیمای روسی بود، روسیه سامانه‌های اس-۳۰۰ را به‌طور رایگان به سوریه منتقل کرد.

اما پس از واگذاری سامانه‌های اس-۳۰۰ به ارتش سوریه، حملات ائتلاف غربی به خاک سوریه (که عمدتاً حملات رژیم صهیونیستی را به دنبال داشت) متوقف نشد. این امر تا حدودی به تاکتیک‌های جدید نیروی هوایی رژیم صهیونیستی و پرتاب حملات موشکی از حریم هوایی لبنان منجر شد. پدافند هوایی سوریه در چنین مواردی موشک‌ها را رهگیری می‌کرد، اما قادر به شلیک مستقیم به هواپیماهای رژیم صهیونیستی نبود.

همکاری نظامی- فنی روسیه و سوریه را می‌توان عاملی کلیدی در تثبیت وضعیت سوریه و افزایش توان رزمی این منطقه دانست؛ بنابراین، اگر تا سپتامبر ۲۰۱۵ گروه‌های تروریستی حدود ۸۰ درصد از خاک کشور را تحت کنترل داشتند، در سپتامبر ۲۰۲۰ این مقدار به ۵ درصد از کل اراضی رسید و قلمرو تحت کنترل نیروهای دولتی به ۸۰ درصد از کل خاک سوریه می‌رسید [Малаев и др, 2020].

بنابراین، همکاری نظامی و نظامی- فنی بین فدراسیون روسیه و جمهوری عربی سوریه به‌طور عینی به تقویت کشور سوریه کمک می‌کند و سهم تعیین کننده‌ای در مبارزه با تروریسم در منطقه دارد. سوریه که در یک جنگ داخلی طولانی مدت است خسارات سنگین متحمل شد؛ از این‌رو تقاضای بسیاری برای نیروهای هوافضای روسیه و تأمین تجهیزات زمینی وجود داشت و این اقدامات روسیه نقش حمایت‌گرانه داشت. برای دولت سوریه سامانه‌های پدافند هوایی در بردهای مختلف، از سامانه‌های دفاع هوایی "ایگلا" تا "اس-۳۰۰" اهمیت زیادی دارد که این سامانه‌ها بتوانند وظیفه مبارزه با هواپیماهای دشمن (عمدتاً پهپادها) و نقش

ایران

تضاد اصلی همکاری‌های نظامی- فنی روسیه و ایران در این است که از یک سو طرفین تعاملی عمل‌گرایانه و متقابلاً سودمند دارند و از سوی دیگر، موضع سخت‌گیرانه آمریکا در مقابل ایران، این همکاری‌ها را محدود ساخته است. در سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰ از سوی شورای امنیت سازمان ملل علیه ایران تحریم‌های به‌شدت محدود کننده‌ای اعمال شد که باعث شد وضعیت همکاری‌های نظامی- فنی روسیه با این کشور را پیچیده و محدود شود. حتی پس از اینکه در سال ۲۰۲۰ این تحریم‌ها رسماً خاتمه یافت، تغییر اساسی در وضعیت ایران رخ نداد. در ۳۰ ژوئن ۱۹۹۵ با اعمال فشار از سوی آمریکا، تفاهم‌نامه‌ای بین ویکتور چرنومیردین، نخست‌وزیر روسیه و آل‌گور معاون رئیس‌جمهور آمریکا به امضا رسید که بر اساس آن، مسکو متعهد شد که قراردادهای همکاری نظامی- فنی جدیدی با ایران منعقد نکند و فقط به تکمیل قراردادهای سابق بسنده کند. از آنجایی که اجرای قراردادهای موجود تا پایان سال ۱۹۹۹ زمان بر بود، روسیه فرصت عملیاتی کردن آن‌ها را نداشت و به همین خاطر ناچار به توقف اجرای قراردادها شد. این تصمیم در مجموع موجب خسارت مالی ۲ میلیارد دلاری شد [همکاری نظامی- فنی بین روسیه و ایران ۲۰۱۵].

روسیه در نوامبر ۲۰۰۰ خروج خود از این تفاهم‌نامه اعلام کرد و دوباره به همکاری نظامی- فنی با ایران ادامه داد و این امر بلافاصله بر روابطشان تأثیر گذاشت.

در سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۱۰، ۴۲ فروند هلیکوپتر Mi-۱۷۱، شش هواپیمای تهاجمی سوخو-۲۵، ۲۹ سیستم دفاع هوایی تور-ام ۱ و همچنین دیگر موشک‌ها برای این سلاح‌ها و رادار به ایران تحویل داده شد [به گزارش ثبت تجارت سیبری]. همین‌طور روسیه (حدود ۳۰۰ قطعه) خودروی جنگی پیاده نظام بی‌ام پی-۲، گلوله توپخانه، موتورهای تانک را به ایران عرضه کرد و همکاری در جهت نوسازی بمب‌افکن سوخو-۲۴ انجام شد [همکاری نظامی- فنی بین روسیه و ایران... ۲۰۱۵].

در سال ۲۰۱۰ بار دیگر در راستای قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت سازمان ملل، همکاری‌های نظامی- فنی با ایران متوقف شد؛ این تحریم‌ها عرضه هر گونه سلاح از جمله قطعات یدکی به ایران را شامل می‌شد. سپس طبق برنامه جامع اقدام مشترک که در اپریل ۲۰۱۵ به تصویب رسید و قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت سازمان ملل متحد که در جولای همان سال به تصویب رسید، تحریم‌های بین‌المللی به تدریج از ایران برداشته شد و عرضه سخت‌افزار نظامی به ایران با اطلاع‌رسانی و تأیید شورای امنیت سازمان ملل مجاز شد. قرار بود این قطعنامه مجوز ارسال

کرد. در سال ۲۰۱۴، عراق در میان واردکنندگان تسلیحات روسی (۱۱ درصد صادرات نظامی روسیه را به خود اختصاص داد) رتبه دوم را کسب کرد [همکاری فنی- نظامی بین روسیه و عراق ۲۰۱۵].

در سال ۲۰۱۳-۲۰۱۹ بر اساس گزارش سیبری، عراق ۹ فروند هواپیمای تهاجمی سوخو-۲۵، ۱۹ فروند هلیکوپتر تهاجمی میل-۲۸ و ۲۴ بالگرد تهاجمی میل-۳۵، هفت فروند بالگرد میل-۱۷۱ با تسلیحات، ۵۰۰ فروند ایگلا-اس، ۴۸ سیستم دفاع هوایی پانتسیر S۱، ۳۰۰ دستگاه کورنت، ده واحد تاس-۱ و ۷۳ تانک S۹۰-T دریافت کرد. همین‌طور در سال ۲۰۱۴، عراق ۶ فروند جنگنده سوخو ۳۰K دریافت کرد. روسیه تسلیحات واحدهای شبه نظامی عراق را هم تأمین می‌کرد [Gly ۲۰۱۵].

گرچه عراق، همچون سوریه، در حال مبارزه با تروریست در منطقه است اما همکاری با آن ویژگی متحدانه ملموسی در پی ندارد و متخصصان نظامی روسیه عمدتاً در خدمات تأمین تجهیزات روسی مشغول هستند و هیچ تحویل ترجیحی در میان نیست.

برای عراق، همکاری با روسیه تا حدی موجب کاهش وابستگی به آمریکا و ترغیب آمریکایی‌ها به همکاری فعالانه‌تر در زمینه‌ی مبارزه با تروریسم است. در حال حاضر، ارتش عراق به معنای واقعی کلمه باید سال‌ها منتظر تجهیزات آمریکایی باشد. در حالی که عراق تمام جنگنده‌های سوخو-۲۵ و سوخو-۳۰ را در همان سال انعقاد قرارداد دریافت کرده بود؛ اما با توجه به تغییر شرایط و همکاری‌ها با روسیه ارسال ۳۶ فروند جنگنده F-۱۶ طبق قراردادهای منعقد شده در سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۲ امکان‌پذیرفت و این سفارشات در سال ۲۰۱۹ به عراق تحویل داده شد.

از منظر نظامی، نقش ارسال و تأمین تسلیحات از سوی روسیه بسیار حائز اهمیت بوده. همان‌طور که ارتش عراق به‌طور ویژه‌ای به آن اشاره داشت: «هواپیمای تهاجمی سوخو-۲۵ که برای حمله به [تروریست‌ها] استفاده می‌شد، سهم بسزایی در تغییر موازنه نظامی به نفع ارتش عراق داشت» [وزارت دفاع عراق ۲۰۱۵]. همچنین وجود یک عنصر تأمین‌گر جایگزین آمریکا در فراهم‌سازی تسلیحات و تجهیزات نظامی، به عراق این امکان را داد که گفتگوی برابرتری با طرف آمریکایی داشته باشد (برای مثال، در ژانویه ۲۰۲۰، پارلمان عراق در قالب قطعنامه‌ای خواستار خروج نیروهای آمریکایی از عراق در پی ترور سردار قاسم سلیمانی شد؛ و تا دسامبر ۲۰۲۱، آمریکا واقعاً خروج نیروهای نظامی خود از عراق را تکمیل کرد و حدود ۲۵۰۰ سرباز از نیروهای پشتیبانی آمریکا عراق را ترک کردند) [ایالات متحده، اطلاعیه‌ها ۲۰۲۱].

به‌روزرسانی ناوگان جنگنده‌های سبک نیروی هوایی ایران منتشر کرد. در این مقاله رقبای اصلی میگ ۳۵ روسی و ۱۰ جینی بودند و نویسنده به مقایسه‌ی این دو پرداخته بود. همان‌طور که نویسنده اذعان داشت؛ 35-MiG دارای چندین مزیت نسبت به رقیب چینی خود است از جمله: ظرفیت حمل بار بیشتر با برد تسلیحات طولانی‌تر و رادار مدرن‌تر، مانور پذیری بهتر و عمری طولانی‌تر. در مقابل 10 تا حدودی برای خرید و نگهداری مقرون به‌صرفه‌تر است، اما به هزینه‌های آموزش خلبانی بیشتری نیاز دارد [2020 35-C vs MiG 10-J].

در چنین شرایطی میگ - ۳۵ می‌توانست به مطلوب‌ترین گزینه برای ایران تبدیل شود اما نارضایتی از "امتیازات" به غرب منجر به تجدید نظر در اولویت‌ها شد.

عامل منفی دیگر، به‌کارگیری چنین قراردادهایی تحت عنوان "چانه‌زنی سیاسی" است. خاویر مارسل بولستین، مشاور نخست‌وزیر رژیم صهیونیستی در اکتبر ۲۰۱۹ در مصاحبه‌ای با روزنامه ایزوستیا خاطر نشان کرد که رژیم صهیونیستی "حداقل دو بار" از ارسال سلاح به اوکراین خودداری کرد و روسیه نیز در پاسخ به درخواست‌های رژیم صهیونیستی، از ارسال انواع سلاح به ایران خودداری کرد [بینازاروف ۲۰۱۹]. سیاست ایران نیز همچون تخته شطرنجی به عوامل و اقدامات مختلف بستگی دارد؛ بنابراین اقداماتی همچون استفاده نیروهای هوافضا روسیه از پایگاه هوایی همدان می‌تواند به اتهامات ایالات متحده در رابطه با نقض تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران، صحه بگذارد [ختاگوروف ۲۰۱۸]. بنابراین همکاری نظامی-فنی روسیه و ایران ماهیت پیچیده‌ای دارد.

با وجود این عوامل از سویی دیگر، کشورها آماده تقویت همکاری هستند. برنامه‌هایی برای آغاز تولید تانک‌های 72S-T و 90S-T در ایران و ارسال جنگنده‌های سوخو ۳۰، هواپیماهای آموزشی رزمی 130-Yak، بالگردهای رزمی، مجتمع‌های ساحلی Bastion و حتی کشتی‌های جنگی وجود دارد. در زمینه‌ی حل و فصل کوتاه مدت مسائل سوریه، روسیه و ایران مواضع نزدیکی دارند؛ اما در عمل، تحویل تسلیحات به‌طور منظم و پی‌درپی صورت نمی‌گیرد. تسلیحات روسیه می‌تواند با کمک به کاهش انگیزه کشورهای غربی و رژیم صهیونیستی در جهت استفاده از نیروهای نظامی علیه جمهوری اسلامی، امنیت ایران را تقویت کند. از این رو، در جولای ۲۰۱۵، ژنرال مارتین دمپسی، رئیس ستاد مشترک نیروهای مسلح آمریکا، اعتراف کرد که انتقال اس-۳۰ به ایران امکان حملات نظامی علیه ایران را به‌طور قابل‌توجهی پیچیده می‌کند، اما آن را غیرممکن نمی‌کند [ایالات متحده: ایران اس-۳۰ را دریافت می‌کند، ۲۰۱۵]. در ژوئن ۲۰۱۹، پس از اینکه یک پهپاد آمریکایی در حریم هوایی ایران سرنگون شد،

پنج‌ساله‌ی سلاح‌های سنگین (تا اکتبر ۲۰۲۲) و مجوز ارسال هشت‌ساله‌ی سلاح‌های موشکی (تا سال ۲۰۲۳) را با توجه به شرایط گفته شده حفظ کند.

این قطعنامه ممنوعیت عرضه تسلیحات و تجهیزات نظامی به ایران را لغو کرد، اما شرایط واردات را به‌طور جدی محدود کرد. در نتیجه، در سال ۲۰۱۵-۲۰۲۰. تنها معاملات صورت گرفته در این راستا بین کشورهای روسیه و ایران، تنها تحویل چهار واحد از سامانه پدافند هوایی اس-۳۰ پی‌ام یو ۲ به ایران بود. اجرای این قرارداد از سال ۲۰۰۷ به دلیل فشارهای آمریکا و تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران به تعویق افتاده است. با این حال، حتی قبل از تصویب برجام در سال ۲۰۱۵، سامانه اس-۳۰ از محدوده فرمان ریاست جمهوری روسیه درباره اقداماتی برای اجرای قطعنامه ۱۹۲۹ [فرمان ۲۰۱۵ اصلاح شد] خارج شد؛ بنابراین، با توجه به موضع رسمی فدراسیون روسیه، تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد بر سیستم‌های دفاع هوایی تأثیر نمی‌گذارد (به‌راستی سیستم‌های دفاع هوایی، مربوط به سلاح‌های دفاعی، در هیچ کجای قطعنامه ۱۹۲۹ ذکر نشده است). این موضع با انتقاد شدید رژیم صهیونیستی و آمریکا مواجه شد؛ آنها معتقدند که سامانه پدافند هوایی اس-۳۰ می‌تواند تأسیسات هسته‌ای ایران را از حملات هوایی پوشش دهد. با این وجود، هیچ اتهامی مبنی بر نقض برجام از سوی آن‌ها وجود نداشت [Russia lifts ban 2015].

در اکتبر سال ۲۰۲۰ محدودیت‌های بین‌المللی برای عرضه تسلیحات سنگین به ایران برداشته شد و اکنون روسیه شروع مذاکرات در زمینه فعال‌سازی همکاری‌های نظامی-فنی را رد نمی‌کند علی‌رغم اینکه هنوز پیشنهادها مشخصی از سوی ایران دریافت نشده است.

روسیه همچنین باید مواضع سرسختانه رژیم صهیونیستی را در نظر بگیرد که قاطعانه با هرگونه تقویت ارتش ایران و خروج آمریکا از برجام در ماه مه ۲۰۱۸ مخالف است.

در ادامه می‌توان به انتقاد وزیر دفاع ایران در سال ۲۰۱۶ از روسیه، در پی افشای اطلاعات استفاده از پایگاه هوایی همدان به جهت حملات هوایی به سوریه، اشاره کرد. علاوه بر این وزارت دفاع روسیه انتظار داشت تا علاوه بر استفاده از این پایگاه به‌عنوان فرودگاه پرش مستقیم، زرادخانه خود را در این پایگاه قرار دهد که البته این خواسته‌ی روسیه از سمت ایران عملی نبود [2016 Строкань, Сафронов]. در نتیجه، یک هفته پس از صدور مجوز وزارت دفاع ایران برای استفاده از این پایگاه هوایی، وزارت دفاع روسیه اقداماتش را متوقف کرد.

در سال ۲۰۲۰ اختلافاتی جدید میان روسیه و ایران بروز یافت. در آوریل، مجله‌ی Military Watch مقاله‌ای در مورد چشم‌انداز

ایالات متحده عملیات نظامی علیه ایران را رها کرد. وجود سامانه اس-۳۰۰ روسی در ایران می‌تواند دلیل مهمی (البته که نه تنها دلیل) علیه این عملیات باشد.

ترکیه

ترکیه یکی از جنجالی‌ترین شرکای روسیه است؛ و اگر عضویت ترکیه در ناتو به مانعی برای همکاری در ارتباط با سیاست خارجی مستقل این کشور تبدیل نشود، مواضع متفاوت در مورد مسائل منطقه‌ای روابط دوجانبه این دو کشور را بسیار جدی‌تر تحت تأثیر قرار می‌دهد. در رابطه با خاورمیانه، نقطه تضاد اصلی روسیه و ترکیه بر سر سوریه است. جدی‌ترین بحران در روابط دوجانبه زمانی ایجاد شد که در ۲۴ نوامبر ۲۰۱۵، نیروی هوایی ترکیه یک بمب افکن خط مقدم روسی سوخو-۲۴ را در آسمان سوریه سرنگون کرد. در پی این اتفاق روسیه تحریم‌هایی علیه ترکیه بکار بست؛ در دسامبر ۲۰۱۵ رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه رسماً از این اقدام عذرخواهی کرد و در ژانویه ۲۰۱۷ طرفین اولین عملیات هوایی مشترک علیه شبه‌نظامیان در سوریه را برگزار کردند.

بیشترین پتانسل درگیری در منطقه‌ی ادلب سوریه است. در پی مذاکرات روسیه و ترکیه طرفین به این نتیجه رسیدند که واحدهای مخالف رادیکال و تسلیحات سنگین از این منطقه خارج شود و تصمیم بر ایجاد یک منطقه غیرنظامی گرفته شد؛ کنترل این عقب‌نشینی و خروج تسلیحات به ترکیه واگذار شد که در ادامه ترکیه به تعهدات خود عمل نکرد و در سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۲۰ در منطقه‌ی ادلب عملیات نظامی آغاز کرد. امروز وضعیت ادلب همچنان نا به سامان است و این یکی از نقاط تحریک‌آمیز در روابط روسیه- ترکیه است.

چارچوب قانونی و نظارتی برای همکاری نظامی-فنی بین روسیه و ترکیه امروز بسیار گسترده شده است. اساس آن در تاریخ ۲۰ آوریل ۱۹۹۴، موافقتنامه بین دولتی همکاری در زمینه مسائل نظامی-فنی و در زمینه صنایع دفاعی بود.

در اوایل دهه ۱۹۹۰، ترکیه شروع به برقراری همکاری نظامی-فنی با فدراسیون روسیه کرد؛ نفربرهای 60-BTR و 80-BTR، هلیکوپتر 8-Mi و 17-Mi، سلاح‌های کوچک و نارنجک‌انداز را از طرف روسی تأمین می‌کرد [47.c, 2011 Овсепян] با این حال، در دهه ۲۰۰۰ میلادی، توسعه همکاری‌های نظامی-فنی بین دو کشور روند کندی در پیش گرفت. پایگاه داده سپیری، برای مجموع دوره‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷ تنها اطلاعاتی در مورد خرید ۸۰ پرتابگر Kornet ATGM و ۸۰۰ موشک برای ترکیه ثبت کرده است [SIPRI Trade registers]. دلیل این تغییرات می‌تواند "رویکرد جدید" ترکیه به سمت غرب، در جهت تحقق اهدافش

برای پیوستن به اتحادیه اروپا باشد.

در اواخر دهه ۲۰۱۰ میلادی با افزایش تنش بین ترکیه-ناتو، روی کار آمدن اردوغان به سیاست چندجانبه‌اش و تلاش‌های وی برای مبدل کردن ترکیه به بازیگری کلیدی در منطقه و افزون بر این‌ها با واکنش رهبری ترکیه به دست داشتن آمریکا در کودتای نظامی ۲۰۱۶ و متهم کردن این کشور، اوضاع رو به تغییر گذاشت [Шарапов 2019].

در یک دهه و نیم اخیر مذاکرات بر سر ارسال سامانه‌های پدافند هوایی روسیه به ترکیه، محور اصلی همکاری‌های نظامی-فنی ما بین این دو کشور بوده است. در سال ۲۰۰۶ برای اولین بار این پیشنهاد ارائه شد، زمانی که کمیته اجرایی صنایع دفاعی ترکیه مناقصه‌ای را برای خرید سامانه‌های دفاع هوایی و دفاع موشکی دوربرد اعلام کرد [Шарапов 2019].

امکان انعقاد چنین قراردادی از سال ۲۰۰۹ مورد بحث قرار گرفت، اما در سال ۲۰۱۵ مذاکرات مستقیم بین ارتش ترکیه و تأمین‌کنندگان سیستم‌های دفاع هوایی آغاز شد. گزینه‌های روی میز سامانه موشکی پاتریوت آمریکا و اس-۴۰۰ روسیه بودند. در آخر، اچ کیلیچ، کارشناس نظامی ترکیه، اذعان داشت: "همه چیز توسط موضع ایالات متحده تعیین شد" - امتناع از کاهش قیمت و در نظر گرفتن امکان تولید مشترک [Шарапов 2019]. قرارداد خرید چهار سیستم سامانه موشکی اس-۴۰۰ توسط ترکیه به ارزش ۲٫۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۷ منعقد شد. در اول نوامبر ۲۰۱۹ فاز اول این قرارداد زودتر از موعد مقرر ارسال شد. فاز دوم قرارداد شامل تولید مشترک این سامانه موشکی تا پایان ۲۰۲۰ بود. در ژوئیه ۲۰۱۹ دیمتری پسکوف، دبیر مطبوعاتی رئیس‌جمهوری روسیه تأیید کرد که این قرارداد حامل بندی تحت عنوان «انتقال جزئی فناوری» است [Ergin 2019]. هدف نهایی ترکیه فقط دستیابی به تسلیحات جدید نیست، بلکه دستیابی به فناوری‌هایی برای توسعه مستقل سیستم‌های دفاع هوایی است [Ergin 2019]. در آگوست ۲۰۲۰، قراردادی برای تأمین فاز دوم اس-۴۰۰ به ترکیه امضا شد، اما اصلاح جزئیات آن همچنان در دست بررسی است.

ایالات متحده مشارکت خود در تولید جنگنده نسل پنجم F-۳۵ را در واکنش به دستیابی ترکیه به سامانه‌های موشکی اس-۴۰۰، به حالت تعلیق درآورد. در پی این اقدام آمریکا، در نوامبر ۲۰۱۹ اسماعیل دمیر، رئیس دبیرخانه صنایع دفاعی ترکیه مجوز خرید جنگنده‌های سوخو ۳۵ و سوخو ۵۷ روسی را اعلام کرد [آنکارا] در حال بررسی پیشنهاد اعلام شده‌ی روسیه در سال ۲۰۱۹ است. با این حال، ممکن است این تلاش ترکیه برای باج‌خواهی از ایالات متحده باشد. با وجود این شرایط ترکیه به‌عنوان یک قدرت نظامی قوی با سامانه‌های نظامی-صنعتی توسعه یافته،

در ایران و ترکیه که ارتش‌های قدرتمندتر و مدرن‌تری دارند، همکاری‌ها وجهی ژرف‌نگرانه‌ای دارند. روسیه به دلایلی از عرضه تسلیحات مدرن به این کشورها هراس دارد و احتمال نشت فناوری را محتمل می‌داند.

مبنای اصلی روسیه در روابطش با خاورمیانه، اعلام آمادگی برای گشایش همکاری با همه‌ی بازیگران منطقه است؛ باشد که این همکاری‌ها بتواند به کاهش تضادها و مناقشات در منطقه کمک کند.

تقویت توان دفاعی کشورهای منطقه اعم از کشورهای سوریه، عراق، ایران و ترکیه به تقویت استقلال این دول در امور بین‌المللی، شکل‌گیری موازنه قدرت‌های منطقه، رسیدگی و حل و فصل تناقضات و مشارکت و همکاری در قطعنامه‌های مشترک مابین خودشان، کمک می‌کند. در این رابطه می‌توان ماهیت ارسال یک نمونه از تسلیحات ارسال شده به منطقه را تعیین کرد؛ در وهله اول به کارگیری رزمی سامانه‌های پدافند اس-۳۰۰ و اس-۴۰۰ جایگاهی ندارد، بلکه مهم این است که این سامانه‌ها به برجسته‌ترین نماد استقلال تبدیل شده‌اند و برای این هدف به خدمت گرفته می‌شوند. چنین معاملاتی "شاخص استقلال" است و به سایر دول توانایی مقاومت در برابر فشارهای خارجی را می‌دهد و به آنها کمک می‌کند تا سیاست خارجی خودشان را دنبال کنند.

با این وجود عوامل بی‌ثبات‌کننده همچنان در منطقه باقی هستند. ایران که روابطش با کشورهای غربی و برخی کشورهای منطقه همچون عربستان سعودی و رژیم صهیونیستی همچنان رو به وخامت است و طرف دیگر، سیاست و اقدامات غالباً یک‌جانبه ترکیه است. با تقویت هر یک از این کشورها و در صورت عدم وجود مکانیسم حل و فصل اختلافات، به‌طور جدّ پتانسیل درگیری در منطقه می‌تواند فزاینده باشد. در حال حاضر روسیه موفق شده است در منافع هریک از دول منطقه تعادل ایجاد کند؛ اما نباید فشار سیاسی آمریکا بر خریداران بالقوه سلاح‌های روسی را نادیده گرفت. اگر روسیه را ضامن امنیت سوریه در نظر بگیریم، شاهد خواهیم بود که در دیگر کشورها همچون عراق و امارات، آمریکا است که نقش شریک کلیدی را ایفا می‌کند و روسیه همچنان یک پشتیبان جایگزین است [Wasser 2019: p. 12-13].

در نهایت باید اذعان داشت که روسیه یک انحصار نیست. آمریکا هنوز هم مقاوم اول در ارسال تجهیزات نظامی به منطقه را اشغال کرده است. چین به‌طور فزاینده‌ای ایفای نقش می‌کند اما تاکنون موقعیت این کشور در منطقه بسیار ضعیف‌تر از روسیه بوده؛ در حال حاضر باوجود این شرایط رقابت جدی ما بین روسیه و چین امری دورتر از انتظار است.

برخلاف بسیاری از شرکای منطقه‌ای روسیه، در جایگاه نخست تمایل به سلاح‌های پیشرفته‌ی سیستم‌های دفاع هوایی دوربرد مدرن و جدیدترین جنگنده‌های نسل پنجم روسیه است. این امر مستلزم احتیاط زیاد از روسیه و شرح دقیق قراردادها به‌منظور جلوگیری از نشت فناوری است.

در آخر همکاری نظامی روسیه و ترکیه هنوز ماهیت مبهمی دارد. روسیه، همچون نقشی که در ایران، عراق و سوریه ایفا می‌کند، در جهت تقویت ترکیه به‌عنوان یک بازیگر مستقل منطقه‌ای و کاهش نقش بازیگران فرا منطقه‌ای (در درجه اول ناتو) کمک می‌کند؛ اما در آینده تقویت قدرت ترکیه ممکن است این کشور را به درگیری با سایر کشورها از جمله رژیم صهیونیستی و ایران و حتی تشدید اوضاع سوریه سوق دهد.

از این رو، در سال‌های اخیر، ترکیه برای ایجاد کنترل بر مناطق مرزی شمالی سوریه تعدادی عملیات ترتیب داده است؛ از جمله‌ی این عملیات‌ها می‌توان به سپر فرات (اوت ۲۰۱۶ - مارس ۲۰۱۷)، شاخه زیتون (ژانویه تا مارس ۲۰۱۸)، چشمه صلح (اکتبر ۲۰۱۹) اشاره کرد. تمامی این عملیات‌ها بدون موافقت دولت سوریه انجام شده است و این اقدامات چیزی جز نقض حاکمیت و تمامیت ارضی سوریه نیست.

نتیجه‌گیری

بنابراین، همکاری نظامی-فنی روسیه با کشورهای مورد نظر تأثیر مهم و عمدتاً سازنده‌ای بر امنیت منطقه دارد. به‌طور ویژه می‌توان به اوضاع سوریه اشاره داشت، به یمن همین همکاری‌ها بود که دولت سوریه توانست از فروپاشی جلوگیری کند و درگیری‌ها را از عرصه نظامی به عرصه‌های سیاسی تغییر دهد [Вахшителих 2018: c. 520].

همچنین نقش روسیه در عراق هم قابل توجه است، به یمن ارسال به‌موقع تسلیحات روسی، دولت عراق توانست با گروه‌های تروریستی مسلح در منطقه مقابله کند و آنها را از دولت خارج کند. با توجه به شرایط سیاسی خاص دول منطقه، روسیه با عدم ایجاد محدودیت عرضه تسلیحات، به تقویت مواضع همه این کشورها در عرصه بین‌المللی کمک می‌کند.

عمده‌ی همکاری‌های نظامی-فنی روسیه با کشورهای منطقه وجهی تأمین‌کننده‌ی تسلیحات را دارد و کمتر در حوزه‌های اعزام مستشاران نظامی، آموزش پرسنل نظامی، برنامه‌ریزی مشترک و اجرای عملیات نظامی (تنها در سوریه این مورد وجود داشته) همکاری‌هایی صورت گرفته است. به‌علاوه، در سوریه و عراق، با توجه به تلفات سنگین ارتش این کشورها در مبارزه با تروریست، دامنه ارسال سلاح و تجهیزات متفاوت است و شامل انواع سلاح‌ها و تجهیزات نظامی با سطوح متفاوت مدرنیته است.

1. Анкара изучает предложение России о поставках истребителей Су35- и Су57- // Газета.ru. 04 .2019 нояб. URL: <https://m.gazeta.ru/army/news/13656542/04/11/2019.shtml> (дата обращения: 13.04.2021).
2. Ахмедов В.М. Армия и арабские революции на Ближнем Востоке // Ближний Восток, Арабское пробуждение и Россия: что дальше? / Отв. ред-ры: В.В. Наумкин, В.В. Попов, В.А. Кузнецов / ИВ РАН; Ф-т мировой политики и ИСАА МГУ им. М.В. Ломоносова. М.: ИВ РАН, 2012. С. 90–72.
3. Байназаров Э. «Мы не знаем, когда Трамп захочет обнародовать сделку века» // Известия. 29 .2019 окт. URL: <https://iz.ru/937166/elmar-bainazarov/my-ne-znaem-kogda-tramp-zakhochetobnarodovat-sdelku-veka> (дата обращения: 13.04.2021).
4. Брифинг начальника Главного оперативного управления Генерального штаба ВС РФ генераллейтенанта Сергея Рудского // Министерство обороны Российской Федерации. .2016 31 мар. URL: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12082004@egNews (дата обращения: 12.04.2021).
5. Бондаренко М. СМИ узнали детали поставок российского вооружения в Сирию // РБК. 10 .2015 сен. URL: <https://www.rbc.ru/politics/55/2015/09/10f0b8309a7947ac108933c6> (дата обращения: 12.04.2021).
6. Вахшитех А.Н. Роль России в урегулировании сирийского конфликта // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия История. Международные отношения. 2018. Том 4 № .18. С. 522–514.
7. BBC Ирака получили последние заказанные истребители F16- // Новости ВПК. 13 .2019 мая. URL: https://vpk.name/news/280376_vvs_iraka_poluchili_poslednie_zakazannye_istrebiteli_f16-.html (дата обращения: 12.04.2021).
8. Внесено изменение в Указ о мерах по выполнению резолюции Совета Безопасности ООН № 1929 // Президент России. 13 .2015 апр. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/49248> (дата обращения: 12.04.2021).
9. Военно-техническое сотрудничество России и Ирака. Досье // ТАСС. 20 .2015 мая. URL: <https://tass.ru/info/1981871> (дата обращения: 12.04.2021).
10. Военно-техническое сотрудничество России и Ирана в перспективе снятия санкций СБ ООН: что дальше? // ЦАМТО. 09 .2015 апр. ГКДЖ <https://armstrade.org/includes/periodics/ьфшттуцы.2015.0409.100528656.вуетфшдьюрейд> (дата обращенияЖ 12ю04ю2021).
11. Военно-техническое сотрудничество России и Сирии. Досье // ТАСС. 30 .2015 сент. URL: <https://tass.ru/info/2305654> (дата обращения: 12.04.2021).
12. Волков М.Н. Военно-техническое сотрудничество Российской Федерации на Ближнем Востоке и в Северной Африке в 2017–2012 гг.: прорыв в новых геополитических условиях //

Вестник Томского государственного университета. История. 53 № .2018. С. 98–93.

13. Ежегодник СИПРИ 2019: «Вооружения, разоружение и международная безопасность» о Специальном приложении ИМЭМО РАН / Редкол: А.А. Дынкин, А.Г. Арбатов, В.Г. Барановский и др. М.: ИМЭМО РАН, 893 .2020 с.

14. Кудряшова И.В. Кризисы политического развития: арабское измерение // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Политология. 4 № .2015. С. 52–33.

15. Кузьмина В.М., Молодова А.С. Оценка военно-технического сотрудничества Российской Федерации со странами Европы и Ближнего Востока // Седьмая международная научно практическая конференция: Философия и культура информационного общества: тезисы докл.: в 2 ч. Ч. 1. СПб.: ГУАП, 2019. С. 213–211.

16. Малаев М., Козичев Е., Егупец А., Степанов В., Кравченко А., Гадас Ю. Война в Сирии: от бомбардировок к патрулированию // Коммерсантъ. 30.2020 сент. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4475419> (дата обращения: 12.04.2021).

17. Минобороны Ирака: поставка РФ Су25- переломила ситуацию в боях с ИГ // РИА Новости.05 .2015 фев. URL: <https://ria.ru/1046152699/20150205.html> (дата обращения: 12.04.2021).

18. Никольский А. Ближний Восток становится крупнейшим рынком для российских вооружений // Ведомости. 18 .2019 фев. URL: <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/-794445/18/02/2019blizhnii-vostok-stanovitsya-krupneishim-rinkom-vooruzhenii> (дата обращения: 11.04.2021).

19. Овсепян Л. Основные тенденции и перспективы турецко-российского военно-технического сотрудничества // Центральная Азия и Кавказ. 2011. Том 3 № .14. С. 52–46.

20. Подцероб А.Б. Военно-техническое сотрудничество России с арабскими странами // Институт Ближнего Востока. 11 .2009 янв. URL: <http://www.iimes.ru/?p=7994> (дата обращения: 12.04.2021).

21. Ревенко Н.С. Экономические аспекты военно-технического сотрудничества России со странами Азии и Ближнего Востока // Российский внешнеэкономический вестник. 9 № .2017. С. 72–59.

22. Рыжов И.В. Экономические аспекты взаимоотношений России с арабскими государствами: от экспорта вооружений к новым аспектам сотрудничества // Вестник Башкирского университета. 1 № .2012. С. 384–382.

23. Сапронова М.А. Российско-арабское сотрудничество до и после «Арабской весны» // Вестник МГИМО-Университета. 36)3 № .2014). С. 36–27.

24. «Сирийские восходы». Военная кампания РФ увеличила продажи российского оружия // Life. 25 .25.02.2019 фев. URL: <https://life.ru/p/1194566> (дата обращения: 07.11.2021).

25. Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством

Республики Ирак о военно-техническом сотрудничестве от 10 октября 2013 г. // Официальный интернет-портал правовой информации. URL: http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&link_id=5&nd=203005122&collection=1 (дата обращения: 12.04.2021).

26. Степанов А. Проверка боем // Российская газета. 24.2019 июн. URL: <https://rg.ru/24/06/2019/v-sirii-aprobirvano-bolee-600-obrazcov-vooruzheniia-i-tehniki.html> (дата обращения: 07.11.2021).

27. Строкань С., Сафронов И. Аэродром отскока // Коммерсантъ. 23.2016 авг. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3070510> (дата обращения: 13.04.2021).

28. США: Получение Ираном С300- не отменит возможность военной операции против него // Взгляд. 29.2015 июл. URL: <https://m.vz.ru/news/758566/29/7/2015.html> (дата обращения: 13.04.2021).

29. Федеральный закон от 19 июля 1998 г. N -114ФЗ «О военно-техническом сотрудничестве Российской Федерации с иностранными государствами» (с изменениями на 8 декабря 2020 года). Ст. 1. // Электронный фонд правовых и нормативно-технических документов. URL: <https://docs.cntd.ru/document/901713129> (дата обращения: 15.04.2021).

30. Фролов А. ВТС России со странами Ближнего Востока и Северной Африки: состояние и перспективы // Новый оборонный заказ. Стратегии. 57)4 №.2019). С. 13–11. URL: <https://dfnc.ru/vtc/vts-rossii-so-stranami-blizhnego-vostoka-i-severnoj-afriki-sostoyanie-i-perspektivy/> (дата обращения: 12.04.2021).

31. Хетагуров А.А. Геополитические аспекты российско-иранского сотрудничества в военно-технической сфере // Российский совет по международным делам. 06.2018 июн. URL: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/geopolitics-arms-market/geopoliticheskie-aspektyrossiysko-iranskogo-sotrudnichestva-v-voenno-tekhnicheskoy-sfere/> (дата обращения: 12.04.2021).

32. Шарапов А. Россия – Турция: военно-технический тандем // Армейский стандарт. 05.2019 нояб. URL: <https://armystandard.ru/news/-20191111025EPCSh.html> (дата обращения: 13.04.2021).

33. Юсеф Д.А. Российско-сирийские отношения в контексте геополитической конкуренции на Ближнем Востоке // Символ науки: международный научный журнал. 2)11 №.2015). С. –258 263.

34. Allison R. Russia and Syria: explaining alignment with a regime in crisis // International Affairs. 4)89 №.2013). С. 823–795.

35. Blank S., Levitzky E. Geostrategic aims of the Russian arms trade in East Asia and the Middle East // Defence Studies. 1)15 №.2015). С. 80–63.

36. Ergin S. S400-’lerde ortak üretim ve teknoloji transferi // Hürriyet. 07.2019 Aug. URL: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/s400-lerde-ortak-uretim-ve-teknoloji-transferi41295517-> (date of access: 13.04.2021).

37. Holtom P., Bromley M., Wezeman P.D., Wezeman S.T., Lucie Béraud-Sudreau L. Trends in

international arms transfers, 2010 // SIPRI Fact Sheet. Stockholm International Peace Research Institute. 2011. March. URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/FS/SIPRIFS1103a.pdf> (date of access: 11.04.2021).

38. J10- C vs MiG35-: Why Tehran Might Choose the Chinese Firebird Over the Russian Fulcrum For Fleet Modernisation // Military Watch Magazine. 01 .2020 Apr. URL: <https://militarywatchmagazine.com/article/j10-c-vs-mig-35-why-tehran-might-choose-the-chinese-firebirdover-the-russian-fulcrum-for-fleet-modernisation> (date of access: 13.04.2021).

39. Macias A. U.S. sanctions Turkey over purchase of Russian S400- missile system // CNBC. .2020 14 Jan. URL: <https://www.cnbc.com/14/12/2020/us-sanctions-turkey-over-russian-s400.html> (date of access: 12.04.2021).

40. Majeed Gly. Lavrov: Russia sending arms to KRG via Baghdade // Rudaw. 02 .2015 Oct. URL: <https://www.rudaw.net/english/world/02102015> (date of access: 12.04.2021).

41. Military Spending and Fiscal Deficit in MENA Post-Arab Spring // Vision of humanity. URL: <https://www.visionofhumanity.org/military-spending-and-fiscal-deficit-in-mena-post-arab-spring/> (date of access: 07.11.2021).

42. Russia lifts ban on S300- missile system delivery to Iran // BBC News. 13 .2015 Apr. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe32290335>- (дата обращения: 12.04.2021).

43. SIPRI Trade registers // SIPRI. Stockholm International Peace Research Institute. URL: https://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php (date of access: 12.04.2021).

44. U.S. Announces End to Combat Mission in Iraq, but Troops Will Not Leave // The New York Times. 09 .2021 Dec. URL: <https://www.nytimes.com/09/12/2021/world/middleeast/us-iraq-combatmission.html> (date of access: 15.02.2022).

45. Wasser B. The Limits of Russian Strategy in the Middle East // RAND. 2019. Nov. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE300/PE340/RAND_PE340.pdf (date of access: 15.04.2021).

46. Wezeman P.D., Kuimova A., Wezeman S.T. Trends in international arms transfers, 2020 // SIPRI Fact Sheet. Stockholm International Peace Research Institute. 2021. Mar. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/03-2021/fs_2103_at_2020_v2.pdf (дата обращения: 11.04.2021).

مؤسسه مطالعات راهبردی و دیپلماسی دفاعی
Institute of strategic studies
and defence diplomacy (ISSDD)

آدرس: تهران / سید خندان / خیابان شهید کابلی (دبستان)
ساختمان ولی امر (عج) / طبقه دهم / انتشارات مؤسسه مطالعات راهبردی و دیپلماسی دفاعی
info@issdd.ir - ۰۲۱-۸۸۴۶۹۳۲۶